



Edytorial

Starość

Problematyka starości jest obecna w naukach humanistycznych od tysięcy lat. Poczynając od starożytności, starością zajmowali się już filozofowie greccy, a wśród nich Platon i Arystoteles¹, w Rzymie między innymi Cynceron (106-43 p.n.e.). Do dzisiaj można zaobserwować pulsowanie zainteresowania tym okresem życia człowieka. Druga połowa XX wieku charakteryzowała się szczególnym nasileniem kulturowego, a co za tym idzie i naukowego zainteresowania młodością, jednakże u schyłku tego wieku i w XXI wieku obserwujemy dynamiczny wzrost zainteresowania starością. Przyczyny są ogólnie znane; wiele czynników na to wpłynęło, na przykład procentowy wzrost udziału osób starszych w poszczególnych społeczeństwach, ich siła polityczna powodująca to, że w ustrojach demokratycznych partie ubiegają się o przychylność tej zbiorowości społecznej. Siła polityczna danej grupy przekłada się na liczne przywileje, dzięki którym chce się uzyskać jej przychylność. Stąd mały, ale systematyczny wzrost emerytur, organizowanie emerytom czasu wolnego – tańsze bilety do kin, teatrów, muzeów, basenów kąpielowych, oferowanie rozwoju intelektualnego poprzez sieć uniwersytetów III wieku, zniżkowych krajowych i zagranicznych wyjazdów turystycznych itd. Tych inicjatyw jest dużo i zapewne ich liczba będzie się zwiększać. Następnym czynnikiem jest siła nabywcza grupy, o której mowa, spowodowana z jednej strony wzrostem ilościowym osób starszych, a z drugiej wzrostem świadczeń na ich rzecz. Guru światowego marketingu Philip Kotler, opisując sytuację w USA pod koniec XX wieku, podaje, że siła nabywcza emerytów jest

¹ Piszą o tym m.in. R. Majeran, *Arystoteles o starości*, „Vox Patrum” 31(2011) t. 56; A.Z. Zmorzanka, *Platon o starości i ludziach starych*, „Vox Patrum” 31 (2011) t. 56; H. Majkrzak, *Starość człowieka jako problem filozoficzny w myśli klasycznej*, „Człowiek w Kulturze” 14(2002).

coraz większa, „wydają oni co roku około 200 mld \$, a ich dochód przekracza dwukrotnie dochód konsumentów w grupie wiekowej poniżej 35 lat”².

Wiele zamieszania i trudności w analizach naukowych dotyczących starości wywołuje brak precyzyjnej definicji starości. Wynika to z wieloaspektowości tego fenomenu. Można tu wymienić następujące aspekty:

- biologiczno-medyczny,
- psychologiczny,
- demograficzny,
- socjologiczny,
- polityczny,
- ekonomiczny,
- kulturowy,
- religijny,
- modowy.

Powyższe aspekty możemy analizować w wymiarze historycznym, czyli ich zmian w czasie.

Zapewne krótkiego omówienia wymagają wyżej przedstawione aspekty starości. Otóż przez aspekt biologiczno-medyczny będziemy rozumieć stan zdrowia człowieka starego jako organizmu biologicznego. Już tutaj natrafiamy na poważne problemy, gdybyśmy chcieli określić starość za pomocą tylko tego wskaźnika. Jakie bowiem choroby, niedomagania i jaka ich ilość upoważniałaby nas do zakwalifikowania danego człowieka jako osoby starej? Taka procedura kwalifikacji słusznie wydaje się mało sensowna i mijająca się z naszym intuicyjnym rozumieniem tego okresu życia człowieka.

Psychologowie, analizując starość, zwracają uwagę między innymi na takie cechy jak: neofobia, czyli lęk przed nowościami, zmianami, potrzebę bezpieczeństwa, tak zwaną „mądrość starczą”, przez którą na ogół rozumie się przywiązanie do dawnych poglądów, osłabienie pamięci i inne³.

Problem demograficzny związany ze starością to dynamiczny wzrost ilościowy tej zbiorowości społecznej. Prognozy GUS-u przewidują, że w roku 2035 osoby w wieku 65+ będą stanowiły

² Ph. Kotler, *Marketing. Analiza, planowanie, wdrażanie i kontrola*, Warszawa 1994, s. 162.

³ <<http://www.neurologia-praktyczna.pl/a2535/Psychologia-starzenia-sie-i-starosci.html>> (dostęp:13.01.2013).

23,2% naszego społeczeństwa⁴, natomiast osoby w wieku 0-17 tylko 15,6% ogółu ludności⁵.

W ramach wyżej wymienionego aspektu demograficznego lokuje się przede wszystkim wiek osobnika. Jest on co prawda łatwo mierzalny, ale z drugiej strony najmniej precyzyjny i w najmniejszym stopniu opisujący starość, bowiem jak doskonale wiemy, bywają osoby stare o większej witalności, energii, zdrowotności, aktywności intelektualnej, sprawności fizycznej niż niektóre osoby zaliczane do grupy na przykład wieku średniego.

Analiza socjologiczna winna zawierać dwie perspektywy: od wewnątrz i z zewnątrz. Ludzie starzy stanowią zbiór osób charakteryzujących się podobnymi cechami i sytuacją społeczną. Tak są postrzegani z zewnątrz przez resztę społeczeństwa. Sytuacja może się zmienić, gdy te osoby uświadomią sobie wspólne położenie i wspólne interesy oraz wyłonią spośród siebie reprezentantów, którzy te interesy będą komunikowali na zewnątrz. Może pojawić się wówczas wewnętrzna struktura organizacyjna centralna, regionalna, powiatowa itd. Wówczas zbiorowość ta staje się zorganizowaną siłą społeczną, kulturową i polityczną. Inną płaszczyzną analizy socjologicznej może być na przykład wizerunek osoby starszej w danym społeczeństwie, postrzeganie jej jako wartości lub obciążenie dla społeczeństwa. Oto tylko kilka zagadnień badawczych obejmujących omawiany socjologiczny aspekt starości.

Aspekt ekonomiczny to postrzeganie osób starszych jako aktorów na rynku dóbr i pracy, a także między innymi koszty społeczne starości. Dalsze aspekty takie jak kultura, religijność, a nawet mody dotyczące omawianej zbiorowości społecznej oznaczają, że ma ona odmienne od innych upodobania kulturowe i modowe, a także jest bardziej religijna. Seniorów wyróżnia zdecydowanie wyższy poziom religijności mierzony częstością instytucjonalnych praktyk (udziałem w nabożeństwach), uciekaniem się do modlitwy w trudnych sytuacjach życiowych oraz postrzeganiem Boga (Opatrzności) jako jednego z trzech głównych warunków udanego, szczęśliwego życia⁶.

⁴ GUS, *Prognoza ludności na lata 2008-2035*, Warszawa 2008, <http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/PUBL_L_prognoza_ludnosc_i_na_lata2008_2035.pdf>.

⁵ Tamże.

⁶ J. Czapiński, P. Błędowski, *Aktywność społeczna osób starszych w kontekście percepcji Polaków. Diagnoza społeczna 2013, Raport tematyczny*, Warszawa 2014, s. 55.

Analizę naukową starości można prowadzić co najmniej w dwóch kierunkach:

- starość jako fenomen sam w sobie,
- starość jako zbiór/grupa ludzi o specyficznych cechach.

Pierwszy kierunek będzie się kierować opisem starości jako bytu, „jako samej w sobie”, a zatem będzie ustalał zbiór cech wyróżniających ten byt. To podejście, jak się wydaje, może charakteryzować filozofię starości.

Drugi kierunek, empiryczny, analizuje problemy związane z ludźmi starymi. Oczywiście podstawowym zadaniem stojącym przed badaczami jest określenie, kiedy danego osobnika można określić jako starego, jakim zbiorem cech musi się charakteryzować. Nie istnieje jedna odpowiedź na pytanie, jaka cecha decyduje o zakwalifikowaniu danej osoby jako osoby starej. Powyżej wymieniałem listę aspektów starości, którą można uznać za zbiór cech definiujących człowieka jako starego. Można podać w wątpliwość tę listę, twierdząc, że jest za krótka albo za długa. Dla demografa podstawowa jest granica wieku, dla lekarza stan organizmu, jego zużycie, dla psychologa cechy osobowości itd. Zatem każda dziedzina nauki zajmująca się starszymi ludźmi inaczej zdefiniuje starość, w zależności od swoich pól badawczych. Jednoczynnikowa definicja ma jednak swoje wady, o których wyżej wspominałem, to znaczy że człowieka sprawnego fizycznie i umysłowo można zaliczyć do zbioru osób starych tylko dlatego, że jego wiek wynosi 65+. Bardziej złożona definicja starości jest niezbędna na przykład dla tego działu polityki społecznej, który zajmuje się omawianą tu zbiorowością społeczną.

Innym wymiarem jest czas/historia i zmieniający się kulturowy portret osoby starej i starości. Na przykład obraz osoby starej/starości w X wieku zdecydowanie różni się od portretu tejże w naszych czasach, co znacząco utrudnia badania porównawcze w czasie.

Problematyka starości jest bardzo bogata i angażuje wiele wymiarów nauki i życia społecznego. Jest więc oczywiste, że nie da się jej wyczerpać w jednym tomie kwartalnika. Należy więc potraktować zawarte tu artykuły jako udział w dyskusji na ten temat. Wszystko na to wskazuje, że nauka o starości, tak jak o rodzinie, młodości itp., ma przed sobą fascynującą przyszłość.

Tadeusz Borkowski

BIBLIOGRAFIA

Czapiński J., Błędowski P., *Aktywność społeczna osób starszych w kontekście percepcji Polaków. Diagnoza społeczna 2013*, Raport tematyczny, Warszawa 2014.

GUS, *Prognoza ludności na lata 2008-2035*, Warszawa 2008, <http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/PUBL_L_prognoza_ludnosci_na_lata2008_2035.pdf>.

Kotler Ph., *Marketing. Analiza, planowanie, wdrażanie i kontrola*, Gebethner i Ska, Warszawa 1994.

Majeran R., *Arystoteles o starości*, „Vox Patrum” 31(2011), t. 56.

Majkrzak H., *Starość człowieka jako problem filozoficzny w myśli klasycznej*, „Człowiek w Kulturze” 14(2002).

Zmorzanka A.Z., *Platon o starości i ludziach starych*, „Vox Patrum” 31(2011), t. 56.

<<http://www.neurologia-praktyczna.pl/a2535/Psychologia-starzenia-sie-i-starosci.html>> (dostęp: 13.01.2013).